

Quando sacramentum et res sacramentum, quia retinet speciem panis, res quia vera caro Domini est.

Postquam sacrat cum Christo sacrate sacerdos

In nexu pacis, in gremio fidei,

Ecclesiaeque domo, quæ dicitur unio, per quam

Sponsa suo Sponso jungitur Ecclesia,

Inspirante Deo, natura prior benedicta.

Vera caro Domini est, et remanent species

Dum sacramento res est caro vera creantis.

Sed sacramentum dicitur esse, ideo

Quod retinet species non vi panis remanente

Fit natura prior vera caro Domini.

Quod panis non accipitur in sacramento secundum formas, sed secundum vim materialem et temporalem, quæ transit in vim æternam, scilicet in æternam vitam.

In sacramento panis non sumitur ille

In quantum panis vi, sed in hac propria

Quod manducanti dat vitam temporis hujus;

A Hæc oraria vie sanctificante Deo

Transit in æternam vim, quam sumens homo digno

Vivit in æternum vi satiatus ea.

Ipsa quidem formas habet illas spirituales

Quæ nequeunt cerni corporeis oculis.

Illa quidem virtus formam quam panis habebat,

Sed non naturam suscipit, et retinet.

Quod in sumendo desinit esse sacramentum et remanet tantum res.

Jam sacramentum in sumendo desinit esse,

Discedunt formæ, res ea sola manet,

Illa vero Domini substantia vivificatrix

Qua redit ad vitam mortua nostra caro.

Nos reficit, redimit, jungit; cœna, cruce, patre,

B His tribus; hæc tria rex pacificator agit.

Dum caro libatur Christi, pietas renovatur,

Et pietate nova, fit caro nostra nova.

CIRCA ANNUM EUNDEM.

MARIANUS SCOTTUS

NOTITIA

IN MARIANUM ET EJUS CHRONICON.

(G. WAITZ, Proœm. ad Chronicon Mariani Scotti, ap. PERTZ, *Monum. Germ. hist. Script.* V, 481.)

Chronicon Mariani nomine inscriptum in pluribus iisque inter se valde diversis codicibus legitur. Ex quibus primo loco nominandus est :

1) Codex Palatino-Vaticanus n. 830, mbr., s. XI, 4to maii, qui foliis constat 170. Hunc jam alii autographum dixerunt (1); id quod accuratior libri perscrutatione comprobari videtur. Nam non solum brevis quæ additur continuatio aliis scripta est calamis, sed ipsum quoque Chronicon non uno tempore neque una manu scriptum est. Alia enim folia 2-25 et 150 sqq., alia folia 26-149 exaravit; illa litteris quas dicunt minusculis quales in plerisque

C sæc. XI codicibus inveniuntur, hæc diversa plane scriptura, Irice sive Hibernica, quippe quæ cum codicibus hac lingua scriptis prorsus conveniat. Hanc primam vocamus, illam vero, cui non solum ultimi Chronici anni debentur, sed qua etiam plurimæ additiones tam in textu quam in margine factæ sunt, secundam. Utra Mariano sit tribuenda queritur. Prima manu in margine superiore hæc scripta sunt fol. 33 : *Sæm (2) dón indiv amélbrigte clúsenair in Mugantia isin dardóen riasféi Petair isin cetblia dendegáid¹ i. isin blia irromqbat² Diarmait (rin³ Lagen. et isin fide) cetra⁴ blia tanacsa Aalbain*

VARIAE LECTIONES.

¹ ita lego; dennegáid postea correxisse videtur. ² irromarbat diarmait legenda sunt. ³ quæ uncis inclusi huc pertinere puto; v. scripturæ specimen et not. 2. ⁴ cetna?

NOTÆ.

(1) Pagius, Crit. ad Baronium, a. 853, n. 14, ed. Lucæ XIV, p. 425 : *Exemplar istius Codicis servatur nunc Romæ in conventu Sancti Isidori, sed autographum ad bibliothecam Vaticanam aut ad aliquam aliam Urbis bibliothecam pertinebat.* Hoc vero vocabulum apud ejus temporis auctores non nisi illum significat codicem ejus exemplum factum est. — Pagium fortasse secutus est Schannat Hist. Fuld. p. 60. Codicis illius etiam Mabillon Ann. IV, p. 583, mentionem facit.

(2) Certam horum locorum interpretationem non dum nancisci potuimus. — De Mogontia et fortasse

D etiam de monasterio S. Albani hic sermo est, nisi Aalbain ad Scotiam referre velis. De verbis *amélbrigte clúsenair* vide infra not. 19. *Diarmait* nomen Iricum est; quæ sequuntur regem Lageniæ indicant, quem a. 1072 obiisse ex Chronico constat. V. cl. Leo monente *isin blia (bliadha?) irro marbat*, etc., vertenda sunt: « in eo anno postquam occisus est Diarmait rex Lagen., » *cetna blia* vero: « in quarto anno. » Anno 1076 (1098), id est quarto post a. 1072, Marianum librum scripsisse, infra videbimus.

in perigrinitate mea, et scripsi hunc librum pro caritate tibi et Scotis omnibus, id est Hibernensibus, qui cum ipse Hibernensis; f. 67: Sobenn dñi indiv ambelbrigte clusenatr diamairt (3) 2 Kal. Aug. Manidern tais ecoloca (4) manestrech Maurtii Blaquec dñsa fleb erinn^a nige (?) colocenn, ut cecidi cum tabulis in fondo stercoris, sed gratia ago, nec mersus sum in stercore Francorum, sed tamen oro discentes, ut dent maledictionem illis. Quæ partim lingua Irica scripta quin ab ipso Mariano addita sint, dubitari nequit; ideoque efficitur ut codicem nullo modo posterioris temporis apographum habere possimus. Sed cum etiam in Chronico Marianus de se ipso loquitur, pleraque quidem eodem calamo scripta sunt; nota vero a. 1050 postea et secunda addita est manu: *Ego miser Marianus in peccato sui in hoc anno natus*, ita ut ipse etiam hoc loco non modo auctor sed scriptor deprehendi videatur. Necnon f. 147 et 148 altera hæc manus in margine versus quatuor Irica lingua scripsit. Sunt igitur quæ utramque partem ut Mariano tribuamus suadeant; sed alia sunt quæ huic obstant sententiæ et quibus effici videatur ut vel altera vel utraque pars scribæ tribuenda sit, qui aut codicem autographum Mariano vivo et auctore descripserit, aut ipsi dictanti manum calamumque commodaverit. Nam quanvis scribendi rationem rudem et plane singularem, quam in codice legimus, eam esse quæ Mariano in usu fuerit nullus dubitem, neutiquam tamen ipsi errores mendaque imputaverim sædissima quibus codex scætet et quæ scribam imperitum et negligentissimum ostendere videntur. Quædam fortasse ex libris quos secutus est male scriptis vel male lectis explicari possunt (5); alia vero ejusmodi sunt, ut scribam auctoris verba prave excipientem et negligenter scribentem arguant (6). Hæc tam in iis quæ prima quam quæ secunda manu scripta sunt reperuntur. Hæc vero, qua locum de Mariano nato scriptum esse supra dixi, Chronico finito etiam ejus mortem adnotavit; quod ab ipso factum fuisse nemo sibi persuadebit; sed scribam deprehendimus, qui dum Marianus viveret, ipsi ad manus fuit et quæcunque scribenda erant codici intulit; quique magistro mortuo etiam obitum viri venerandi breviter adnotandum duxit. Jam vero alteram partem, prima

manu scriptam, Mariano tribuentiam esse, tantum non omnes censeant, neque ego plane negarim, præsertim cum hæc Iricam præseferat speciem et optime monacho in hac terra nato convenire videatur. Attamen monendum est notas marginales paucas tantum hæc scriptas esse manu, præterea hæc maxime partem erroribus illis mendisque sædissimis commaculatam legi. Itaque parum abest quin etiam hæc ab alio quodam scripta esse statuam, a monacho fortasse Scotto, qui cum Mariano in Germaniam migraverit, eique inane ad Chronicon scribendum præbuerit; quo mortuo vel remoto, alterum in ejus locum successisse probabile est. Nihilominus singula verba vel etiam longiores notas Mariani manu addita esse quis negaret, cum iis testibus qui codicem eolverunt litteræ et atramentum sæpius mutantur et difficillimum sit intellectu quæ, quo tempore, quæve manu addita sint? Quæ cum ita sint, codicem autographum dicamus, eo tamen sensu ut neque totus neque maximam partem Mariani manu scriptus sit, sed librum exhibeat qualem auctor composuerit et temporis decursu continuaverit, correxerit, auxerit, sive ipse hæc calamo commendaverit, sive usus sit scribarum manu rudi atque imperita.

Codex ex monasterio S. Martini Moguntin. (fol. 1 legitur: *Iste liber pertinet ad librariam S. Martini Moguntinæ*, 1479). In Palatinam indeque in Vaticanam translatus est bibliothecam.

2) Codex Cottonianus Nero C. V., mbr., s. xi ex., codex celeberrimus, ex quo integrum Marianum se edituros esse jam Usserius et J. Vossius promiserant (7), quem vero neutiquam genuinum ejus textum exhibere paucis probabo. Ubiunque enim Marianus res a se gestas exponit, apertis verbis loquitur: *Ego Marianus sæculum reliqui, oravi, veni* (8), etc.; hic codex vero aut tanquam de alieno dicit: *Marianus chronographus sæculum reliquit, Marianus venit*, aut ubi ejus verba retinuit, adjucciendum duxit: *Hæc ait Marianus Scottus inclusus* (9), ipsumque auctorem his verbis laudavit: *A 1028. Hoc anno natus est Marianus Hibernensis probabilis Scottus, cujus studio et labore hæc cronica præcellens est de diversis libris coadunata* (10). Quiluscum si comparas verba genuina Mariani (11),

VARIÆ LECTIONES.

^a hæc an recte legerim dubito.

NOTÆ.

(3) Id est die Martis sive feria tertia. Fortasse de Mariani itinere sermo est; v. Chron. a 1078 (1056).

(4) Hæc v. cl. Leo ita vertit: « colonus monasterii Sancti Maurittii. » Reliqua dubia sunt.

(5) Exempli gratia: *facio pro facto, flumina pro fulmina, quia pro unice* (a. 242), *terra pro Terracon* (a. 278), *a consulis pro agon solis* (a. 287), *Pausia pro Fausta* (a. 375), *judaicum pro inductum* (a. 396), *Paviam pro Suaviam* (a. 1100).

(6) Exempli gratia: *contentens pro contendens, ordinari pro ordinatur, Hiberius pro Hiber(i)os, ex pro et, et pro ex, sextus pro sexus, captus pro cæsus, statutus pro status, ehortatus pro coartutus, indie pro inde, militibus pro milibus, cæssaris pro cæsis,*

ab arbaris pro a barbaris, sirium facit pro triumavit (a. 21), *X (decem) pro ducem* (a. 313), *quadragésimo anno pro quadagesima. Anno* (archiep. Colon.).

(7) V. Stenzel, Arch. IV, p. 106-111.

(8) A. 1074 (1052), 1078 (1056), 1080 (1058), 1081 (1059).

(9) A. 1080 (1058); -cf. 1065 (1043): *Hæc ait Marianus*.

(10) Cf. a. 1065 (1043): *Marianus hujus cronice auctor — oravit, qui hæc etiam — retulit*.

(11) Marianus dicit: *Ego miser Marianus in peccatis sui in hoc anno natus*.

alienam manum primo aspectu deprehenderit. Qui hæc mutavit, ubique Mariani sermonem correxit, ita ut plerumque res quidem eadem, verba vero v. l. e diversa hic legantur (12); præterea vero multa quæ Mariani esse dubitare nequimus, omisit, ea præsertim quæ vel in margine scripta erant (13), vel ad reges Scotticos (14), vel ad monasteria procul sita spectabant (15); sed etiam alia adjecit quæ plerumque de rebus in monasterio S. Albani Mogontino gestis agunt (16), ibique auctorem vixisse probare videntur. Codex etiam brevissimam habet continuationem usque ad a. 1087, quam nescio an eidem tribuere possim. Nam

2*) Codex olim Gemblacensis (17), quem deperditum legimus, eandem quam Cottonianus exhibuit recensionem, continuationis vero qui ipsum viderunt nullam faciunt mentionem. Neque

2*) Codex Leodiensis 242, chart., s. xv, quem ex Gemblacensi descriptum puto, ipsam continet; quamvis alibi proxime ad Cottonianum accedat.

3) Codex olim S. Bartholomei, jam bibliothecæ publicæ Francofurtensis, n. 104, mbr., s. XIV, fol., Chronicon continet usque ad annum 1200 continuatum, quod Mariano Scotto et DoJechino abbati omnes primum editorem secuti tribuerunt. Sed DoJechinum Chronicon scripsisse probari nequit, neque genuinum Mariani opus hic legi primo patet aspectu. Est enim opus ex Mariano, Methodio, An-

nalibus Wirceburgensibus aliisque fontibus a monacho quodam S. Dysibodi (*Disenberg* prope Moguntiam) constat. Eodem jure quo hoc Mariano, Herimanni Chronicon Bedæ vel ipsi Hieronymo tribueres. Nam non modo textum tot tantisque interpolationibus auxit, ut nonnunquam vix Mariani vestigia invenias, verum etiam tam initio (18) quam in ipso textu plurima omisit, præsertim sæculi x et xi historiam ita compilavit, ut cum Mariano (19), cujus quidem verba de se ipso scripta retinuit (20), non nisi paucis locis conveniat. Annales S. Dysibodi rectius dicentur.

Quibus præmissis, tam de Mariani vita quam de operis chronologici indole et ratione breviter disseramus.

Marianus anno 1028 in Hibernia, quam tunc temporis scriptores Scottiam dixerunt, natus (21) et patria lingua Moelbrig, ut videtur, dictus (22), ætatis anno 24 sæculum reliquit et tunc fortasse Mariani nomen accepit. Quatuor annis post (a. 1056), multorum comprovincialium vestigia secutus, ex Hibernia in Germaniam profectus; ibique Coloniae in monasterium Scottorum S. Martino dicatum, quod sæculo xi sub abbatibus Helia et Majolo florebat, receptus est. Sed non diu post (a. 1058) Fuldam se contulit, abbatem Ecbertum comitatus, quocum primum Paderbornam ivit, ad tumulum Paterni Scotti, qui ibi se comburi passus est, oraturus. Anno se-

NOTÆ.

(12) Unum alterumve locum ex hac recensione exhibendum duxi; e. gr. a. 1065 (1043): *Animchadus Scottus monachus et inclusus in Fulda obiit ut Kal. Febr., super cujus sepulchrum visa sunt lumina, et psalmodia audita est. Super cujus sepulchrum Marianus hujus cronice auctor decem annis ad pedes ejus stans inclusus missas cantavit, qui hæc etiam de supradicto Animchado retulit. Ipse inquit, cum Hibernia esset in insula quæ Keltia dicitur, quadam die fratribus quibusdam advenientibus, cum licentia senioris sui nomine Coreram, caritatem eis fecit. Cumque quidam post cibum egressi essent, illi qui remanserant ad ignem se calefacientes consederunt atque bibere ab eo petierunt. Quo nolente sine licentia, coegerunt illum. Tandem consensus; prius tamen ex eo potu seniori suo quasi benedictionem misit. Crastino autem ab eo interrogatus, unde sibi illum potum misisset, omnia quæ gesta erant retulit, moxque propter hanc tantum culpam eum senior de Hibernia exire jussit. Quod ille humiliter adimplevit, sicque Fuldam veniens, sancte vivendo inclusus, ut prædixit, obiit. Hoc autem mihi retulit Tigernach senior meus, cum quadam parvam culpam coram eo fecissem. Me quoque audiente in Fuldam incluso quidam religiosissimus ejusdem cœnobii monachus nomine Willehelms supradictum Animchadum jam sepulchrum rogavit, ut se benediceret, atque, sicut postea mihi confirmavit, eadem nocte per visum vidit Animchadum in sepulchro suo stantem niveo fulgore nitentem et extensa manu se benedicientem, totumque ipsam noctem etiam ego melliflavo plenam odore ducti. Hæc ait Marianus. — a. 1095 (1071): *Clericus quidam nomine Carolus comparavit episcopatum urbis Constantiæ a rege Heinrico. Quapropter Sigfrido episcopo Mogontino conciliam faciente coram præfato rege, idem clericus et episcopatum perdidit et non longe post etiam vitam.**

(13) A. 789, 790, 812.

(14) a. 1026 (1014), 1056 (1034), 1062 (1040), 1079 (1057), 1087 (1065), 1088 (1066).

(15) præsertim Augiensis a. 880, 881, 886.

(16) a. 808 (786), 816 (794), 827 (805), 847 (825), 977 (955). Alia tamen ex iisdem fontibus quibus usus est Marianus hausit, a. 852, 853, 834, 835. — Cf. a. 1085 (1061), 1085 (1063), quæ optime Mariano convenirent. Ipsum hoc modo opus suum secundis curis recensuisse, est fortasse qui sibi persuadeat. Sed neque verba illa de se ita mutare potuisset neque eam sermonis puritatem quam hic reperimus ipsum unquam assecutum esse concesserim.

(17) Quem præter Schottum (v. infra) etiam Miræus vidit (ad Siebertum a. 854, p. 107).

(18) Libri I, c. 1-8, integrum librum II.

(19) Textum genuinum, non illum qualem codices 2. 2* etc. præbent, ad manum habuit. — Singulis locis tamen quædam huic similia de S. Albani monasterio addidit; cf. a. 816 (794), 990 (968). Sed etiam in posteriore parte interdum hoc monasterium tangit a. 1085, 1095, 1096, 1116, 1119, 1130.

(20) A. 252 (274) vero ita Marianum laudat: *Marianus Scottus 22 annos plus aliis cronographis posuit ab incarnatione Domini, quos sub deficientibus regibus collegit mensibus et diebus integris annis supervenientibus.*

(21) Quæcumque affero, Marianus ipse his annis narrat.

(22) Versus quibus auctor primo opus suum finivit (a. 1098) dicere videntur, primam singularum verborum litteram ipsius nomen continere. Quas si colligis, hæc habes: *Moelbrigte clausenair romtin* (1)ol; *Moelbrigte* nomen proprium Iricum esse videtur, *clausenair* fortasse « inclusus »; eadem verba supra col. 601-603 bis occurrunt (*amelbrigte clausenair*); cætera equidem non intelligo.

quenti a Sigefrido abbate Fuldensi, qui Ecberto successerat, apud Wirceburg presbyter consecratus et statim Fuldæ inclusus est, exemplum Animchadi Scotti secutus, super cujus pedes stans, ut ipsius verbis utar, per decem annos quotidie missas cantavit (23). Vix a. 1069 jussu archiepiscopi Moguntini abbatisque solutus, Moguntiam se confert, ibique pro peccatis suis secundo includitur. Quo nondum solutus, a. 1082 vel 1083, ut videtur, obiit (24), et apud S. Martini monasterium sepultus est (25).

Hominem agnoscas a rebus sæcularibus prorsus alienum, qui in rerum divinarum contemplatione assidua, in artissima cellula inclusus, mentis tranquillitatem et animæ salutem assequi conatus est; ideoque facile eum credideris non nisi exercitationibus piis et rebus asceticis intentum fuisse. Attamen altius mentem elevavit; nam in solitudine qua vixit studiis se dedit (26), iisque non vulgarem laudem tam apud cœvos quam apud posteros sibi comparavit.

Marianus Scottus, inquit Sigebertus (27), peregrinans pro Christo in Gallias et factus monachus apud Moguntiam, multis annis inclusus, scripsit chronicam a nativitate Christi usque ad annum nati Christi 1082, mira subtilitate ostendens errorem priorum chronographorum, ita ponentium nativitatem Christi, ut annus passionis ejus, quantum ad rationem computi, non concordet veritati evangelicæ. Unde ipse apponens 22 (28) annos illi anno ubi priores scribunt fuisse natum Christum, ponit in margine paginæ alternatim hinc annos evangelicæ veritatis, illinc annos falsæ priorum computationis, ut non solum intellectu, sed etiam visu possit discerni veritas et falsitas.

Simile testimonium præbet Willelmus Malnesburien. is, rerum Anglicarum scriptor celeberrimus :

Sub isto, inquit (29), imperatore regnante floruit Marinius Scotus, qui primo Fuldensis monachus, post apud Magontiacum inclusus, contemptu præsentis vitæ gratiam futuræ demerebatur. Is, longo vitæ otio chronographos scrutatus, dissonantiam cyclorum Dionysii Exigui ab evangelica veritate deprehendit. Itaque ab initio seculi annos singulos recensens, viginti duo annos, qui circulis prædictis deerant, superaddidit, sed paucos aut nullos sententiæ suæ sectatores habuit (30).

Tertio loco audiamus etiam Gallum, Ordericum Vitalem ita dicentem (31) :

Marianus enim in cœnobio Sancti Albani martyris (32) apud Magantium monachus fuit, ibique Cæsariensem Eusebium et Hieronymum aliosque historiographos pro modulo suo secutus, sese benigniter exercuit, et dulcem fructum longi studii magnorumque laborum, quos in longinqua peregrinatione pertulit, filiis ecclesiæ tanta rimari per se non valentibus caritative obtulit. Solerter itaque perscrutatis veteribus et modernis codicibus, chronographiam edidit, in qua ab initio mundi ex quo Deus Adam de limo terræ plasmavit, per omnes libros Veteris et Novi Testamenti et Romanorum Græcorumque historiarum discurrens, optima quæque collegit, et enumeratis annis per regum et consulum tempora usque in diem mortis suæ, annalem historiam laudabiliter distinxit.

Ex quibus apparet, jam apud cœvos et proxime sequentis temporis scriptores Marianum non tam ob res a se narratas, quam ordine chronologico certo stabilito et annis qui ab incarnatione Domini evoluti essent aliter quam Ecclesia cum Dionysio statueret definitis, summa laude elatum fuisse. Easdem quæstiones ante et post eum multi tractabant, et quamvis usum communem mutare non possent, sibi tamen et cœvis magni quid effecisse videban-

NOTÆ.

(23) a. 1065 (1043)

(24) Nam anni 1082, historia finita in codice autographo eadem manu scriptum est : *Obiit Marinius inclusus*; quæ verba, postea lineis ductis et brevi continuatione addita, nunc inter a. 1086 et 1087 ligantur, sed ad neutrum annum pertinere possunt. Annales S. Dysibodi (cod. 3), qui priori anno mortem ascribunt, ex hoc codice descripti sunt; et ita etiam Trithemius Chron. Hirs. I, p. 281, istum annum invenit.

(25) Quæ Aventinus, qui Marianum inter libri v fontes recenset, de ipso tradit (ed. Ingolstadt., p. 494, 553), ad alterum ejusdem temporis Marianum Scottum pertinet, abbatem Ratisbonensem, de quo v. Raderum Bavar. sancta II, p. 217-222. Acta SS. Febr. II, p. 361, sqq. (Ibidem p. 365 hujus Mariani Vita edita est).

(26) Trithemius præter chronicam (v. infra, not. 110) etiam epistolas Mariano tribuit (Chron. Hirs. I, p. 207), quas sibi consueto more fluxisse putarem, nisi p. 208, diserte dicret : *ad quem (Arnoldum Trevirensis) Marianus Scotus monachus inclusus elegantem destinavit epistolam*. Vossius (de Hist. Lat. II, 47, p. 383) cum Aventino commentarios in psalterio Mariano tribuit, qui ab altero ejusdem nominis Scotto (cf. n. 22) scripti sunt. Ab eodem codice exaratum puto, cujus Lambecius mentionem

facit (comu. II, p. 749); continet Pauli epistolas Mariani manu a. 1079 descriptas et commentariis interlinearibus et marginalibus illustratas. — Quod Vossius addit : *Imo et Mariano huic Scoto Notitium imperii Romani, opus præclarum, adscriptum et doctissimus Cujacius, jam neminem tenebit.*

(27) De SS. eccles., c. 159; cf. Chron. a. 1061, 1082.

(28) Ita legendum, non 23, ut editio habet; cf. Sigebertum l. l., c. 171, quem locum v. infra editum.

(29) Lib. III, ed. Hardy, § 292, vol. II, p. 470. Adde Matthæum Westmonasteriensem, qui ita dicit (ed. Francof., 1601, fol. p. 229) : *Anno gratiæ 1089 Marinius Scotus, sancti Bedæ linealiter consanguineus, ipsius sancti libros omnes cum aliis multis perscrutans, similis illi in moribus et scientia esse nitebatur*. Quæ sequuntur ex Sigeberto (Roberto de Monte) descriptis.

(30) Quam ob causam sæculi sui inertiam Willelmus acriter castigat.

(31) Lib. III, ed. Le Prevost, II, p. 159.

(32) Error inde natus est, quod textum in hoc monasterio, ut supra dixi, interpolatum, qualem Florentius Wigorniensis descriptis, præ oculis habuit.

tur (33). His totum se dedit Marianus; in his maxi-
mā libri sui partem versari, en videamus.

Quæ in codice Romano leguntur hæc sunt (34):
f. 1. *Tractatio (35) sequentis cicli. In pagina sequente per abecedarium litterarum regula de duobus alfabetis ante Kalendas festivitatum positis variata, ac viginti octo litteris secundum solaris cicli longitudinem longa, juxta autem decennovennalis cicli longitudinem, quia decem ac novem litteris constat, latitudine lata, qualemcunque litteram vis primum vide — Sicque semper servandum est.*

f. 2. *Cicli (35) solaris decem et novem sunt isti qui in ciclo magno paschali continentur et in unoquoque cicli 28 anni, qui in primis litteris et quatuor concurrentibus incipiunt.*

Tabulæ sequuntur quæ hos cyclos exhibent.

f. 4-10. Marianus ponit catalogum consulum Romanorum sic incipiens:

I. *Lentulus et Marcellus. His consulibus perniciosæ in curia Romæ de Pompeio et Cesare constantur discordiæ. Sed Gaius Julius Cæsar, Romam de Gallia veniens, [Pompeium (36) fugavit Italiam, aurum et argentum Romæ de erario sustulit, ac primus Romanorum solus tenuit imperium annis quatuor, menses sex, Idibus Martii occisus. Sub quo hi consules fuerunt, teste Cassiodoro].*

II. *Julius Cæsar et Servilius, etc., etc.*

354. [6. Justinianus aug. 3. cons.] *Beda presbiter et computator de hoc anno 532, inter cetera ita dicit: Dionisius paschales circulos scribens ab anno Dominicæ incarnationis quingentesimo trigesimo secundo juxta ipsum Dionisium, qui est annus ducentesimus quadragesimus octavus Diocletiani tyranni post consulatum Lampadii et Orestis, quo anno codex Justinianus orbi pervulgatus est. Hæc Beda ait.*

In sinistro margine præter imperatorum annos etiam annos a Chr. n. collocat, quos ab a. 42 Augusti Lentulo et Messala cons. incipit; in dextero margine Dionysii anni ponuntur, quorum primus in annum 7 Tiberii, Valerio et Aurelio cons. cadit.

Sequitur fol. 10:

Alia secundo vestigio emendatio annorum incarnationis juxta Hieronimum, qui dicit Paulum post decem et septem annos conversionis suæ locutum fuisse in Hierusalem cum Petro, et Cassiodorum ponentem quatuor annos inter Neronem et Vespasianum, et Orosium dicentem Decium tribus annis regnasse.

31. *Christus passus est, etc....*

355. — — — 3. *Sanctus Julius papa in decretali sua epistola de hoc anno ita dicit: In nomine domini Dei et salvatoris nostri Jesu Christi, impe-*

rantibus quoque Constantino et Constante aug. ann. quarto, sub die octavo Kalendarum Octobrium, indictione 6 et reliqua.

Annus 3 est tertius Constantii et Constantis, et ita semper imperatorum anni indicantur.

Sequitur f. 11:

Tertia emendatio annorum incarnationis tertio vestigio secundum martirologium et passiones paparum et decretales epistolas eorum, quas ipsi papæ predicti in certis Kalendis miserunt et sub consulibus certis nominatis conscripserunt; in quibus habetur Decius per annos decem regnasse auctoritate æclesiastica in unoquoque anno confirmante, a Faviano papa, qui passus est sub Decio, usque ad sanctum Laurentium, qui passus est sub Decio.

B (f. 12.) 34. 18. 1. *Tiberius Cæsar 3 cons. Cassiodorus sic: 12. Tiberius imperavit ann. 23. His cons. dominus noster Jesus Christus passus est 8. Kal. April., etc., etc....*

[267. 9. Valerianus Decius. 245.

Alia decretalis epistola Sixti papæ: Dilectissimis fratribus per Hispaniæ provinciæ constituit Sixtus episcopus salutem. Data 17. Kal. August. Valeriano et Decio consulibus. In martirologio de confessione Sixti, Felicissimi, Agapiti, Ipoliti et sancti Laurentii aliorumque contra Decium, et sicut passi sunt sub ipso mense Augusto, multum et satis habetur per cunctam ecclesiam, quod nunquam delebitur et cui credendum est multo magis quam cronis.

Gallus, Volusianus.

Cassiodorus expositor psalterii sic dicit: His consulibus Decius lavacra publica edificavit quæ suo nomine appellari jussit.] Decius cum filio suo in Abrutio Traciæ loco a Gothis occiditur. Cui successit Gallus cum Volusiano filio, qui regnaverunt annis 2, mensibus 4, quantum ad consulatum autem annis tantum duobus et reliqua.

In sinistro margine sunt anni a Chr. n. secundum Marianum et imperatorum. Tertius qui initio legitur numerus, I-XIII et I-XXV, post omittitur; quid significet nescio. In dextero margine more consueto annos a Chr. n. Dionysii ratione collocat.

Additur fol. 14^b:

Recapitulatio (37) imperii. Confirmatio est enim repetitio commendationis cujusque rei.

Anni decimi præcedentium tabularum emendati et aucti iterum leguntur.

F. 15^v: *Hi sunt statii Hiberniæ qui ex dimedia parte ei id est doleth chuinn regerunt, etc. (37^v).*

Sequitur fol. 46^v catalogus pontificum Romanorum, nulla inscriptione præmissa sic incipiens:

NOTÆ.

(33) Cf. quæ de hac quæstione, in qua solvenda etiam Siebertum occupatum sed Mariani vestigia presse sequentem videmus, ea qua excellit doctrinæ copia collegit S. Hirsch De Vita Sieberti, p. 319-329.

(34) Pleraque etiam in Cottoniano. (2) reperiuntur, cujus varietatem adjiciendam esse duxi.

(35) Hæc in 2 desiderantur, qui a consulum catalogo incipit.

(36) Quæ uncis inclusi ex 2 addidi, leguntur in 1, sed nondum ex hoc descripta sunt.

(37) Hæc desunt in codice 2.

(37^v) Infra, not. 149, edentur una cum Chronico.

1 *Petrus apostolus princeps apostolorum Antiochenus, filius Joannis, provinciae Galileæ vico Bethsaida, frater Andreae, primum sedit cathedram episcopatus Antiochiæ annos septem, postea Romanæ æclesiæ cathedram annos 25, mens. 10°.*

Linus, natione Italus, de regione Tusciæ patre Herculiano, sedit ann. 15, m. 3, dies 12.

Catalogus usque ad Johannem XII deductus est; cujus finem hoc loco addere juvat:

120. *Benedictus papa sedit ann. 3, m. 5.*

Leo presbiter forensis sed. d. 57.

Christophorus presbiter cardinalis titulus Damasi sedit m. 4. Electus est et monachus factus est.

Sergius Romanus patre Benedicto sedit ann. 7, m. 3, d. 16.

Anastasius sed. ann. 2, m. 2.

Lando sed. m. 5.

Johannes sed. ann. 14, m. 2, d. 3.

Leo sed. m. 7.

Stephanus sed. ann. 2, m. 1, d. 12.

Johannes sed. ann. 4.

130. *Leo sed. ann. 3, m. 6, d. 10.*

Stephanus sed. ann. 3, m. 3, d. 15.

Marinus sed. ann. 3, m. 6, d. 14.

Agapitus sed. ann. 10, m. 7, d. 10.

Johannes de regione Violata, cujus pater erat Albericus princeps Romanorum, successit indict. 14 (38).

Fol. 17°. vacuum fere exstat, his tantum eadem manu scriptis (39):

Precellens ciclus Mariani omnibus quoscunque audivi. Propterea ipsum amavi atque optavi priusquam vidi, Dum præ ceteris ciclis candens illud legal lector inten

[dens.

Hinc putavit meus editor quod bene predicor precel-

[lens,

VARLE LECTIONES.

^o hic numerus jam legi nequit. ¹ Hæc supra lineam addita sunt. ² deest 1? ³ sexagesimus deest 1.

NOTÆ.

(38) Aliâ manu, quæ etiam postea historiam a 1126-1128 (1104-1106) scripserit, continuatio additur, quæ in codice desideratur. Hæc

Benedictus s. m. 2, d. 5.

Leo s. ann. 1, m. 2.

Johannes ann. 6, m. 2, d. 5.

Benedictus ann. 1, d. 6.

Bonus ann. 1, m. 6.

140. *Bonifatius m. 1, d. 12.*

Benedictus ann. 9.

Johannes m. 9.

Johannes m. 4.

Johannes ann. 10, m. 6, d. 10.

Gregorius ann. 1, m. 5.

Johannes m. 10 vel 5. f.

Silvester ann. 4, m. 1, d. 9.

Johannes m. 5, d. 25.

Johannes ann. 1.

150. *Serius ann. 3.*

Benedictus ann. 11, m. 1, d. 21.

Johannes ann. 9, d. 9.

Benedictus ann. 15.

Silvester d. 56.

A *Multa atque jam mira mandatus sicut archiscr:ba pre-*
[tendens.
Sciat hoc mei [cod. in interlin. I nominis] inquisi-
tor, quoniam predicor precellens precellens ciclus Ma-
riani.

Folio 18 igitur magnus cycclus paschalis legitur, et primæ tabulæ hæc præmittuntur:

Primus annus magni hujus paschalis cicli, et in cu-
jus secundo anno juxta Dionisium natum est Domi-
nus, indictione erat tertia, sed in capite 3. [14°] prio-
ris cicli indictio erat [7]. Primus autem annus se-
cundi magni paschalis cicli, qui est ciclus Dionisii,
indictione erat decima et incarnationis 532 secundum
Dionisium. Primus item [tertii^o] magni cicli, in
quo sumus modo, indictione erat secunda et incar-
nationis millesimus^o quartus annus juxta Dionisium.

In sinistro margine res primi cicli (annorum 1-532), in dextero secundi (40) (a. 533-1064) et initio etiam tertii breviter adnotantur. Cum nihil contineant quod non in chronico repetatur, ultimos annos enotasse sufficiat.

934 (912). (41) *Cuonradus imperavit ann. 7.*

936 (914). *Anastasius ann. 2, m. 2.*

937 (915). *Lando papa mens. 5.*

938 (916). *Johannes papa ann. 14, m. 2, diebus tribus.*

940 (918). *Cuonradus obiit 10. Kal. Jun.*

941 (919). *Henricus imperavit ann. 18.*

951 (929). *Leo 127. papa mens. 7.*

952 (930). *Stefanus papa ann. 2, m. 1, diebus 12.*

953 (931). *Joannes papa ann. 4.*

956 (934). *Leo ann. 3, mens. 6, d. 10.*

957 (935). *Henricus obiit 6. Non. Julii.*

958 (936). *Otto filius ejus imperavit an. 56, m. 10.*

960 (938). *Stefanus papa ann. 3, m. 3, d. 15.*

963 (941). *Marinus ann. 5, mens. 6, d. 14.*

967 (945). *Agapitus 133. papa a. 10, m. 6, d. 10.*

972 (950). *Johannes 134. papa de regione Violata,*

D *Gregorius ann. 2, m. 6.*

Clemens m. 9, d. 7.

Damasus d. 23.

Leo ann. 5, m. 2, d. 7.

Victor ann. 2, m. 3, d. 7.

160. *Stephanus m. 7, d. 24.*

Benedictus m. 9, d. 20.

Nicolaus ann. 2, m. 6, d. 25.

Alexander ann. 11, m. 6, d. 21.

Gregorius ann. 12, m. 1, d. 5.

Victor m. 4, d. 7.

Urbanus ann. 11, m. 4, d. 16.

Paschalis sed. ann. — — —

(39) Desunt in codice 2.

(40) In fine tabularum f. 24° legitur: *Require in principio cicli hujus in margano sub manu dextra gesta sequentis magni cicli.*

(41) Annos Dionysii uncis inclusos adjeci. In hac tabula a Mariano non ponuntur, qui etiam suos annos nonnisi semel singulis foliis, quæ semper duos cyclos solares (a. 38) continent, indicavit. Ideo fortasse in annis enotandis erratum est; certe inde ab a. 991, error manifestus est.

filii Alberici principis Romanorum, successit A
indictione 14.

991 (969). Otto imperator obiit Non. Mai.

992 (970). Otto imperator eius ann. 10, m. 7.

1001 (979). Otto obiit 7. Idus Dec.

1002 (980). Otto filius eius 18 ann.

1010 (988). Otto obiit 9. Kal. Feb.

1011 (989). Heinricus imperavit 22 ann., m. 5.

1012 (990). Kilianus abbas Scottorum in Colonia
obiit 19. Kal. Jan.

1013 (991). Helias successit ann. 20.

1029 (1007). Brian rex Hiberniæ pasceve pa-
schæ occisus est.

1035 (1013). Benedictus papa.

1038 (1016). Benedictus papa obiit 7. Idus April.
Johannes papa successit. B

1039 (1017). Heinricus imperator obiit 2. Id. Julii.

1040 (1018). Cuonradus ann. 45.

1048 (1026). Cuonradus imperator obiit Non. Julii.

1049 (1027). Heinricus ann. 17, m. 4.

1067 (1045). Benedictus papa.

1068 (1046). Clemens papa obiit 7. Idus Oct.

1069 (1047). Damasus papa obiit.

1070 (1048). Leo papa.

1075 (1053). Leo papa obiit 16. Kal. Mai.

1076 (1054). Victor papa successit 3 annis.

1076 (1053). Heinricus imperator obiit 3. Non.
Octob.

1078 (1056). Heinricus filius eius.

1079 (1057). Stephanus papa obiit 4. Kal. Apr. C

1080 (1058). Nicolaus papa obiit.

1082 (1060). Alexander papa.

[2 hæc add. 1084 (1062). Ordinatio Wlstanti epi-
scopi.]

1097 (1075). Hildebrand. 1. ann. 11.

1106 (1084). Wibertus papa sac.

1117 (1095). Ob Wlstantus et Rodbertus episcopi.]

Folium 25^v vacuum exstat, et hoc loco manus se-
cunda, qua priora libri folia scripta esse supra dixi,
desinit, atque ea incipit quæ majorem libri partem
chartæ intulit; incipit etiam ipsum Chronicon, quo-
cum præcedentia vix coherent, sed postea ad illu-
strandam et latius explicandam auctoris opinionem
præmissa esse videntur. Quæ cum ita sint, hæc folia
25 nonnisi Chronico finito scripta et tum demum in
initio voluminis collocata esse putarim id quod qua-
ternionum ordine confirmaturum esse confido. D

Folio 26 igitur ipsum Mariani opus ita incipit :
*In nomine sanctæ divinitatis. Resurrectionis Chri-
sti inquisitione incipit quam Marianus Hibernensis
inclusus congregavit. — Divino informamur pre-
cepto, ut quod nobis ab aliis feri volumus hoc*

*cum hilaritate illis impendamus. Quia ergo gra-
tanter a quovis suscipere rationem, ubi primus
fuerit resurrectionis dominicus dies, atque [cur
10] quintus decimus annus Tiberii Cæsaris juxta
cronicam Eusebi vel Bedæ prespiteri, sive etiam
magni cicli Dionissi t. igessimus quintus annus—
qui, eo quod secundus ejusdem cicli annus nativi-
tatis 11 Domini dicitur, dominicæ passioni depu-
tatur— evangelicæ veritati atque ecclesie, quæ
Dominum in 14^a luna primimensis id est in pas-
cha Judeorum feria quinta traditum asserunt et
feria 6 pasceve luna quinta decima crucifixum,
necnon martirologio sancti Hieronimi, quod in
6^a Kalendarum April. eum resurrexisse ostendit,
reliqua [horum 12] habentes contradicant;
quod cum magno labore, partim magistrata 13
auctoritate, partim ratione ducente, vix tandem
consecutus sum. Si sit in hac qua datur caritate
qui accipiat, devotus offero; ea condicione, ut,
si placeat, Deo gratias referat, sin autem, me
dente canino rodere dissinat, presertim cum nihil
suadeam, quod aut auctoritate aut ratione non
probetur.*

*Resurrectionis itaque Christi tris opiniones
traduntur, et quæ sit harum vera, dubie vel nun-
quam posse fertur quemquam conscribere, etc.,
etc.*

Qua finita legitur f. 27

INCIPIT HINC MARIANI SCOTI CRONICA CLARA.

Sequuntur capitula trium librorum, denique ipso
textus.

Primo libro disquisitionibus chronologicis præ-
missis Chronicon usque ad Christi ætatem deduxit,
secundo præsertim Christi apostolorumque historiam
exposuit, ita ut evangelistarum verba præmissa ex
Augustini, Gregorii, Bedæ aliorumque libris illustret,
tertio inde ab hoc tempore usque ad suam ætatem
res prosecutus est, Capitulum index infra editus, quid
singulis libris tractetur, accuratius indicabit.

Primum usque ad a. 1095 (1073) Marianus histo-
riam deduxit notanque chronologicam et versus a.
1098 (1076) adjecit, quibus operi finem dedit; pos-
tea vero res a 1096, 1097 gestas inseruit, et folio
166 continuationem usque ad a. 1104 (1082) adjecit
eadem secunda manu, sed diversis temporibus ut vi-
detur scriptam, Codice (42) post ipsius mortem in mo-
nasterio servato, alii novis lineis ductis brevem con-
tinationem addiderunt, cujus major pars ex Annali-
bus Wirziburgensibus, quos rectius S. Albani Mo-
guntinos dixeris, sumpta est (43).

VARIE LECTIONES.

10 deest 1? 11 nativis 1. 12 sec. manu in marg. suppl. 1. nihil horum 2. 13 magistra 2.

NOTÆ.

(42) Hanc etiam in inferiore fol. 166^v parte verba
adjecisse: Obiit Marianus inclusus, jam supra no-
tavi.

(43) Inultima fol. 170, pagina hæc manu sæc. XII,

addita sunt: *Regnante in perpetuum Domino nostro
Ihesu Christo, temporibus piissimi ac serenissimi do-
mimi Mauriti Tiberii ac Theodosii augustorum, ejus-
dem domni Mauriti anno tertio decimo, indictione*

Marianum cum Chronicon conderet universale, non tam historiam quam chronologiam tractare voluisse jam dixi. Ideoque praesertim in annis a Christo nato recte definiendis aliisque ejusmodi questionibus fuit occupatus, res ipsas vero ex aliorum libris breviter descripsit, et eas tantum quae ad propositum facere videbantur paulo accuratius et longius exposuit. Nihilominus satis multa volumina congecit et perlegit, quibus ducibus antiquorum temporum historiam narravit. Quantum invenire potui, haec ipsi ad manus fuerunt subsidia (44) Scriptura sacra, Josephi Opera (45) et Eusebii Historia ecclesiastica (46) ex translatione Rufini (47); ejusdem Chronicon ab Hieronymo translatum et continuatum (48); ex Hieronymi vero operibus genuinis vel spuris haec: epistolae ad Damasum (49) et Vitalem (50), adversus Helvidium (51), ad Paulinum (52), ad Paulam et Eustochium (53), commentarii in Ezechielem (54), Zachariam (55), Matthaeum (56) et Epistolam ad

NOTÆ.

tertia decima, quinto die mensis Julii, Gregorius papa coram sacratissimo beati Petri apostoli corpore cum episcopis omnibus Romanæ Ecclesiæ et presbiteris residens adstantibus diaconibus et clero dixit: In sancta hac Romana ecclesia, cui divina dispensatio preesse me voluit, dudum consuetudo est valde reprehensibilis exorta, ut quidam ad sacri altaris ministerium cantores eleganter et in diaconatus ordine constituti modulatione vocis inservant, quos ad predicationis officium elemosinarumque studium vacare congruebat. Unde fit plerumque [ut (a)] ad sacrum ministerium dum blanda vox queritur, queri congrua vita negligatur et cantor minister Domini moribus stimuletur, cum populam vocibus delectat. Quæ de presenti decreto constituo ut in sede hac sacri altaris ministri cantare non debeant, solumque evangelicæ lectionis officium inter missarum solemniam exsolvant; psalmos vero ac reliquas lectiones censeo per subdiaconos, vel si necessitas exigat, per minores ordines exhiberi. Si quis autem contra hoc decretum meum venire temptaverit, anathema sit. Et responderunt omnes: Anathema sit, et reliqua.

(44) Quæ de fontibus Mariani Semler dixit (*Beitræge* p. 88, 142), cum ad textum interpolatum spectent, nullius momenti sunt. Equidem tertii libri fontes ubique in margine indicavi, librum I et II, tam in Francofurtensi quam Cottoniano codice perlegi, et quamvis interdum editionem Struvianam afferam, codicum tamen semper rationem habui, ne Mariano obtruderem quæ sint continuatoris.

(45) A. 53 sqq. Quæ ex ejusdem libro contra Apionem p. 486, (ed. Struv.) afferuntur, ex Beda descripta esse videntur.

(46) II, 32; II, 49; III, a. 67, etc.

(47) Rufinus etiam II, 23, affertur; Ursinus nescio quis II, 62.

(48) cf. a. 341. Priorem partem Eusebii nomine affert.

(49) p. 469 (I, 13.)

(50) p. 49 (I, 17.)

(51) a. 64.

(52) a. 144.

(53) a. 35.

(54) p. 506 (I, 18), p. 524 (I, 21); II, 16.

(55) p. 511 (I, 19).

(56) II, 49; cf. II, 3, etc. Fortasse etiam commentarium in Lucam Hieronymi nomine inscriptum habuit, a. 13, 31.

(57) a. 35.

(a) Post deletum.

Galatas (57), liber Hebraicarum Questionum (58), Vita S. Paulæ (59) et Martyrologium quod ipsius nomine inscriptum erat (60): «Certamina apostolorum» (61); Clementis liber Recognitionum (62); Ambrosius (in Lucam?) (63); Augustinus de Trinitate (64) et praesertim liber De consensu evangelistarum (65); Maximi homilicæ (66); passio S. Valentini (67) auctoritate sanctorum; Orosii Historia (68); Prosperi, Cassiodori, Isidori (Meliti [69]), Bedæ Chronica; Historia tripartita (70); Isidori Etymologiæ (71); Jordanis liber de regnorum successione (72); Bedæ opera, tam Chronologica quam theologica: libri De ratione temporum et de temporibus (73), commentarii in Genesim (74), Danielem (75), Evangelia (76), in acta apostolorum (77) necnon retractationes in hunc librum (78) martyrologium (79); S. Luciani (epistola 80); Dionysii et Theophili epistolæ de ratione paschali, quas integras descripsit (81); Paschasini epistola ejusdem argumenti (82), Victorii epistola

(58) p. 457 (I, 11).

(59) a. 423.

(60) II, 24; III, a. 33. Hæc tamen in martyrologio sub Hieronymi nomine edito non leguntur.

(61) II, 70, 71.

(62) II, 70.

(63) II, 49, 67.)

(64) II, 2, 24.

(65) Hunc in secundo libro ubique Marianus sequitur; cf. I, 13.

(66) II, 23. Fortasse tamen hunc locum aliosque ubi Tertullianum (a, 33), etc., affert ex fontibus suis descripsit.

(67) a. 35.

(68) p. 526 (I, 21); II, 6, 18, 19, etc. Tertio libro hunc sæpissime adhibuit.

(69) A. 551, dicit: *sicut in chronica Isidori episcopi vel in expositione Melliti habetur*; alibi vero Isidorum nominat, a. 263, 321. — Codicem quo Marianus usus est agnovimus illum Parisiensem 4860, qui olim Moguntinus fuisse videtur; Chronica continet Hieronymi, Prosperi, Cassiodori, Jordanis, Melliti (hoc nomine Isidori librum inscribit), Bedæ; Dionysii, Paschasini aliorumque epistolæ paschales, denique Annales Augienses cum cæva illa notitia Wilhelmi archiepiscopi Moguntini, quæ omnia a Mariano exscripta videmus. In Prosperi Chronico Marianus textum qualem hic reperimus (eundem quem Canisius ex cod. Augustano edidit) sequitur ubique, exceptis tantum annis 466, 477, ubi vulgarem lectionem sequitur. Simili codice, ex quo hic fortasse descriptus erat, etiam Hermannum Augiensem usum esse, facile est demonstratu.

(70) A. 341 sqq., quam Theodoro episcopo tribuit.

(71) P. 511 (I, 19); II, 8.

(72) Ipsum nominat a. 496 etc.

(73) Cf. a. 725 (703), 747 (725). Liber Historiæ ecclesiasticæ Anglorum nonnunquam secunda manu laudatur; v. a. 168, 201, 416, 431, 445 n.

(74) I, 10.

(75) P. 511 (I, 22).

(76) Lib. II, passim.

(77) A. 40, sqq.

(78) A. 37, 67.

(79) A. 67 (80).

(80) A. 437. Edita est a Surio Act. SS. Aug., d. 3.

(81) I, I, 3; cf. a. 459, 548, V, n. 26.

(82) A. 439, 466, V, n. 26.

ad Hilarium papam (82'); Leonis M. epistolæ (83); Gregorii M. Dialogus (84) et homiliæ in Evangelia (85); Vita Gregorii Magni (85'); Vita S. Martini auctore Sulpitio Severo (86); Vita S. Elifii (86'). Vita S. Mauri (87); Vita S. Columbani (87'); fortasse etiam gesta S. Patricii (88); Adonis Martyrologium, ex quo paparum passiones descripsit (88'); Habuit etiam Librum Pontificalem, ex quo præsertim secundis curis multa libro inseruit (89), fortasse aliam quoque pontificum Romanorum historiam (90), certe breviorum catalogum usque ad sæc. x deductum (91). Paparum decretales epistolas ex collectione canonum Pseudo-Isidoriana sumpsisse videtur (92). Denique prima Chronici parte Pauli Diaconi tam Romanam (93) quam Langobardorum Historiam adhibuit. Magna igitur solertia priscorum temporum res investigasse eum apparet, fortasse etiam Plinium Secundum ipse evolvit (94); ubi vero ad tempora suis propiora devenit, tot fontibus minime uti potuit, sed præter Einhardi Vitam Caroli Magni, Thegani Vitam Ludovici Pii, Reginonis Chronicon (95), denique Annales Augienses (96) et Hersfeldenses (97) nullos habuit quos sequeretur. Etiam Marianus horum annorum historiæ nihil addidit nisi catalogum archiepiscoporum Moguntinorum et abbatum Fuldensium, quem ex monumentis domesticis facile colligere vel componere poterat. Nam his fontibus destitutus, nihil fere nisi brevem imperatorum, paparum (98), archiepiscoporum Moguntinorum et abbatum Fuldensium præbet notitiam; præterea inde a sæculo xi tam regum quam abbatum et monachorum Scottorum tempora recenset, denique ultimis annis res tam in Ecclesia quam in re publica actas breviter tangit. Aliis fortasse quæ

A tam Latine quam Irice de ejus terræ principibus refert se commendabunt, alii quod abbatum monachorumque Scottorum peregrinationes variaque ab ipsis gesta fideliter narrantur gratum acceptumque habebunt; sed ipsam historiam Germanicam non magnum ex hoc libro percepturam esse fructum, omnes libenter concedent. Sed tenendum est Marianum nullo modo sui temporis historiam conscribere voluisse, sed id unum egisse ut brevissimum rerum conspectum secundum annos recte, ut sibi videretur, dispositum ederet. Quare iis qui simile propositum habebant, maxime se commendabat, præsertim Sigeberto illi, celeberrimo sui temporis scriptori, qui non solum Mariani computandi rationem valde approbavit, sed etiam in chronographiam suam multa ex illo transtulit (99-100), codice procul dubio usus Gemblacensi, cujus supra mentionem feci (101).

In Germania Marianum a mediæ ævi scriptoribus raro tantum exscriptum reperi, primum in Annalibus quos dicunt Wirziburgensibus, qui in monasterio S. Albani Moguntino, ubi Mariani opus paulo post ipsius mortem recensitum atque auctum esse jam monui, ex chronico Wirziburgensi et Mariano (102) conflati sunt; postea in Annalibus S. Dysibodi, de quibus supra satis dixi.

At in Angliam translatum Mariani Chronicon, magnam apud ejus terræ scriptores auctoritatem assecutum est. Primus enim Florentius Wigorniensis, cum novum chronicon scribendum susciperet, illud fundamento posuit, iis tantum quæ ad res Anglicas spectabant, additis (103); codicem secutus, nisi fallor, ipsum Cottonianum, certe ipsi valde similem, quippe cujus continuationem pariter atque ipsum

NOTÆ.

(82') A. 534.

(83) A. 475; cf. a. 472.

(84) A. 521, sqq.

(85) II, 6, 7, 15, etc. — II, 49. Gregorius in Marcum affertur.

(85') A. 623, 626.

(86) A. 337, 352, sqq.

(86') A. 381.

(87) V. not. a. 625.

(87') A. 611.

(88) A. 394, sqq. Vitam S. Patricii antiquiorem tripertitam cum Mariano conferre nequivi.

(88') Usus sum editione Romana a. 1743. fol. D Quædam quæ hic in Appendicem rejiciuntur Marianus exscripsit.

(89) Etiam alteram paparum seriem hoc duce postea adjecti.

(90) Ita a. 338 non ipsum librum pontificalem ipsi ad manus fuisse putarim. Fortasse omnia quæ prima manu de pontificibus Romanis scripta sunt ex tali libro sumpsit.

(91) Hunc catalogum fol. 16 descripsit. Inde error ortus est a. 987 (965) sqq.

(92) Equidem conciliorum collectionem regiam Parisiensem a. 1715 adhibui.

(93) II, 19, 26. Tertio libro hanc omnibus fere paginis affert, a. 384 ad ipsum Eutropium tunc vivum provocat. Fortasse etiam historiam miscellam adhibuit.

(94) I, 40.

(95) Continuationem non habuit.

(96) V. n. 69.

(97) Cf. quæ dixi Archiv. vi, p. 674. Fortasse etiam a. 934 (912), 937 (915) his usus est. Postea vero ne minima quidem eorum vestigia reperi.

(98) Eorum ordinem miro modo turbavit; sed errorem, inde natum quod post Joannem XII sex papas secunda manu interposuit (quorum tres priores, Joannem, Stephanum, Stephanum, nescio unde accepit, tres sequentes vero, Marinum, Agapitum, Octavianum, quos jam semel enumeraverat, secundo posuit), ipse sensit. De his, inquit a. 987 (965), *papis dubitamus*. Etiam antea a. 907 (885) Marinum et a. 912 (890) Basilium ordini intrusit.(99-100) Hæc jam antea satis acute perspexit et exposuit v. cl. Hirsch de vita et scriptis Sigeberti p. 115-122. In Bethmanni editione, quæ typis impressa erat antequam hunc finire potui laborem, quædam quæ ex Mariano sumpta sunt non indicantur. Adde a. 1077. *Hildibrandus — contradicant, imperator — depopulatur*, a. 1079, *Heinricus — designat*, ubi pauca tantum verba Sigeberti de suo adjecti. Etiam quæ a. 1085 de Gregorii morte narrantur, ex codice Mariani Gemblacensi sumpta esse videntur: v. infra, adan. 1105.

(101) Col. 604 b. 6.

(102) Ex Mariano sunt a. 782, 792, 794 (*Fastradus — obiit*), 798, 801, 803, 805, 813, 824, 846, 855 (*Rabbanus*, etc.), 863, 868 (*Visa est*, etc.), 879, 891 (*Sunderoldus*, etc.), (927, 936, 953, 968, 970?) 1001 (*apud Mogontiacum*), 1011 et 1020, quæ de archiepiscopis Mog. leguntur.

(103) De his cf. Lappenberg Hist. Angl. I, p. LVIII.

téxtum fideliter descriperit. Florentius († 1118) A usque ad a. 1117 (1139) historiam deduxit, quam alii — 1131 (1153) et — 1154 (1178) contiuarunt (104); ita vero Mariani vestigia sequi videbatur, ut Florentii Chronicon illius plerumque nomine inscribatur (105). Jam ante Florentium præsertim Robertus Herfordensis, qui sæculo xi exeunte floruit (106), Mariani opus adhibuit, non integrum tamen exscripsit sed in compendium redegit; quod nonnunquam Mariani nomine ornatur (107) Willelmum Malmesburiensem et Matthæum Westmonasteriensem Mariani opus summis laudibus extulisse jam dixi; ut tamen an ipsum excriperint (108) dubito. Excerpta vero alia ex Mariano facta in bibliothecis Anglicissæpius inveniuntur (109), quæ librum illum, quamvis non genuinum, Mariani tamen labores continentem, in plurimorum manibus versatum fuisse ostendunt.

Sæculo xv exeunte Trithemius Mariani Chronicon vidit (110); fortasse etiam Aventinus (111), præter eos vero, quod sciam, in Germania nemo, donec Heroldus, codicem Francofurtanum nactus, primam ejus partem sub Mariani nomine ederet: *Mariani Scoti — chronica —, adjecimus Martini Poloni Historiam — Omnia nunc primum in lucem edita Basileæ apud J Oporinum* (in fine legitur: *per J Parcum 1559*) fol. min.; quam editionem Pistorius (l. p. 266; ed. Struve l. p. 448) secutus est (112). Heroldus librum non ea qua par erat diligentia et religione edidit, sed textum additionibus arbitrariis auxisse

falso accusatus est (113). Nam quæcunque Mariano obrusa videmus, in codice 3 leguntur, cujus scriptorem nequiquam Marianum transcribere sed novum chronicon condere voluisse primo patet aspectu.

Itaque Mariani Chronicon hucusque ineditum jure dicamus. Quod ut integrum edatur, multi nobiscum optabunt (114); neque tamen in hac scriptorum rerum Germanicarum collectione fieri potuit, cui nonnisi tertium librum inserendum duximus, quippe qui, disquisitionibus longioribus secundo libro absolutis, rerum gestarum contineat narrationem inde a Christo nato incipientem, et multas ob causas nobis aliisque utilem.

In hac vero editione adornanda quam accuratissime codicem secutus sum Romanum, cujus ultimam partem (inde ab a. 741) jam ante aliquot annos V. cl. Heyse cum editis contulerat, quem nunc autem vir doctissimus et anticissimus Giesebrecht, dum Romæ versatur nova ad historiam Gregorii VII historiam illustrandam subsidia collecturus, accuratissime examinavit, et partim descripsit, partim edito textui emendando adhibuit Quæ prima manus scriperit Mariano deberi, ipsi persuasum esse lectores latere nolo; et quamvis vix et ne vix quidem adducar ut idem statuam, accuratissime tamen et religiosissime tantum non omnia verba ex codice exprimenda curavi; et quæcunque s. canda manu sive in textu sive in margine addita sunt uncis inclusi (115). Singularem codicis orthogra-

NOTÆ.

(104) Ita fortasse Ordericus hunc librum vidit, qui dicit (l. l.) Joannem Wigornensem jussu Wlstanii episcopi acta fere centum annorum contexuisse et Mariani Chronicis inseruisse: in quibus multa de Romanis et Francis et Alamannis aliisque gentibus quæ agnovit utiliter et compendiose narratione digna reseravit. Hunc se Wigornæ in Anglia vidisse testatur.

(105) Ita codices plerique qui in bibliothecis Anglicis exstant Florentium continent; cum contin. — 1131 (1154): Londin. Lambeth Arch. VII, 83. Oxford Corpus Christi Arch. IV, 112; VII, 94 (utroque codice in nova editione Florentii (v. infra) Petrie usus est). Bodlei. 2468. Arch. IV, 112; VII, 90; — et contin. — 1154 (1178): Bodlei. 2182. Arch. VII, 90. De codice Cantabrigiensi s. xi (Arch. III, 442. Arch. VII, 86) et Middlehillensi (Arch. VII, 96) nihil comperit habeo; neque illum novi Oxoniensem coll. Magdalen., in quo Rogerius de Hoveden (de cujus opere cf. Lappenberg l. l. p. lxi) Marianum continuasse dicitur (Arch. VII, 95). Etiam Henrici Huttonensis Historiam Mariani nomine inscriptam inveniri, codex ostendit Londiniensis s. Arundel 46 (Arch. VIII, p. 754).

(106) Cf. Willelmum Malmesbur., IV.

(107) In codice Cottoniano ita: *Incipit liber Mariani Scoti genere exceptum de evangelistarum voluminibus sive doctoribus*; in Bodleiano vero rectius ita: *Incipit exceptio Rodberti Herfordensis episcopi de chronica Mariani*. Hæc ex apographo Vratislaviensi sumpsit. Cf. Stenzel Arch. IV, p. 118.

(108) Quod Matthæum fecisse Lappenberg l. l., p. lxxv, contendit.

(109) Cf. quæ collegit Stenzel Arch. IV, p. 116.— Angli cujusdam, collegit Mertonensis in academia Oxoniensi alumni, opus contra Mariani errores scriptum, quod ex Pitheco (de SS. Anglis) laudant Vossius, l.

C l., et Struvius, p. 447, recentioris ævi esse videtur.

(110) Non solum librorum initia enotavit (de SS. eccl., c. 40), sed etiam ex ipso Chronico quædam exscripsit; v. Chr. Hirs., a. 104, de Animchado Scoto (Quæ vero ibidem de Claro monacho affert ad Marianum provocans: *Multa de hoc sanctissimo viro in suis compilationibus Marianus Scotus monachus Fuldensis et alia miracula de sanctis qui suo tempore claruerunt*, ibi minime leguntur), a. 1062. Male (De SS. eccl., l. l.) libros de concordantia evangelistarum et de computo a Chronico discernit, cum nonnisi partes istius efficiant. Ille tamen interdum separatim descriptus esse videtur. Talem enim affert codicem Cave (SS. eccl. Basil. 1745, II, p. 144) Cotton. E. 4, n. 26, nunc ita adustum, ut præter Bedam de ratione temporis nihil discerni possit (Catal. of the Cotton. mss., p. 40).

(111) V. supra n. 25.

(112) Excerpta inde sumpta v. ap. Bouquet V, 368-370; VI, 227; VII, 241; VIII, 269; XI, 75.

(113) Etiam a Stenzelio, Frank. Kaiser l. p. 136.

(114) De Mariani editione cogitarunt Miræus, Schottus, Usseus, Vossius, Waddingus, Hasius; cf. lucos a Stenzelio collectos, Arch. IV, p. 106-117. Et ipsam ill. Stenzelium ab hoc consilio recessisse, necum omnes dolebunt.

(115) Hinc inde etiam quæ prima manus postea adjecit, sed tum in notis monti hæc ubi et a quo scripta sint. Sed manus secunda in margine superiore et inferiore ea quoque scripsit quæ cum Chronico nullo modo coherent, sed in alium usum ab auctore notata sunt, præsertim excerpta ex decretalibus pontificum Romanorum epistolis. Hæc omnia. Quod ne lectores mirantur, unum alterumve locum afferam: f. 101, ubi tertius liber incipit hæc leguntur viii Id. Aug., feria 2: *Ecce ego plumam panem*

phiam Mariano tribuendam esse, et ipse puto, A eamque corrigere nolui. Quæ ne lectorem nimis offendat, quædam hoc loco monenda sunt. Scribitur modo duplex littera pro simplici (*occuli, deffectio, martirologium, civile, tullii, appollogeticum*, præsertim *ss pro s : cassus, Cæssar, Dionissius, divisio, misser, occissus, vissus, quassi, resurrectio, ducentissimus, millessimus* et alia multa, etiam *uu pro u : manus, Asinius, ii pro i : imbrii*); modo simplex pro duplici (*efectus, Apia, suplicium, occurere, misio, passio, possessio, posidet, grasari, scripsise, disperaset*); *b pro v (Libius, labaretur)*; *v pro b (favæ, -vit pro -bit)*; *st pro z (Stacheus, pro Zacheus, Stenno pro Zenno)*, et *z pro st (evangeliza, Zeppanus pro Stephanus)*; *e pro i (prespeter, demedius, mar- teribus, exteterunt)*, et *i pro e (disertum, desperare, comidebant, moriretur, inspicietur, terrimotus)*; etiam *ie vel ei pro i vel e (scribiens, preleio)*; nonnunquam *e vel i additur (thermæ, papilice i. e. publice)*. Singularis est litteræ *a* usus, quæ pro *e, i, o* et interdum sine ulla causa ponitur (*Alaxandria, Gallianus et Galleianus, adjectio, centias, muliare, libare; aparatione pro apparitione, margano pro margine; Constantinapolis, vidcabaris, conhoartatur, Ticianum, Nicomedenasis pro Nicomediensis, Laudacia pro Laodicea*). Ut in ultimo vocabulo ita etiam alibi *u* pro *o* ponitur (*consulatus pro consolatus*), nisi hæc magis calami errori tribueris. Certe alia quæ inveniuntur vel hoc modo explicaverim vel verborum abbreviandorum causa scripta esse putarim, ea præsertim ubi syllaba antecedenti similis omittitur (*testa, vasta, pro testata, vastata, deputi pro deputati, superstio pro superstilio*). In aliis tamen ita sibi constat ut hæc consilio sic scripta esse negari vix possit (e. c. *sungis lingua; eugeium pro evangelium sæpius legitur et*

fortasse sic ab auctore pronuntiatum est). Certam regulam sequitur, ubi pro *ii* in genitivo, ablativo, etc., *i* dicit (*Juli, Antoni, Arri, Dionissi, evangeli, demedi pro dimidii; operaris*). Sed leguntur etiam quæ contra leges linguæ Latinæ valde peccant et quæ num auctori an scribæ imputem dubius hæreo. Quare id consilii tenui ut nonnisi fœdissimos et apertissimos errores emendarem, præterea codicis lectione servata hinc inde indicarem quæ legi debeant; id quod fontibus ubique indagatis et collatis etiam alibi facere poteram, sed ne longior essem prætermisi. Ideo etiam quæ codices 2 et 3 emendaverunt rarius indicavi. Additiones codicis 3 afferre nolui, quæ vero in 2, 2*, 2**, leguntur necnon continuationem brevem ex 2 edidi. Codicis enim Cottoniani (2) exemplum partim V. D. Faerberus impensis societatis nostræ fecit, partim jam ab Uslero in usus J. Vossii descripsit, et nunc in bibliotheca universitatis Vratislaviensis asservatum, inde benevolentia V. Cl. Elvenich bibliothecæ præfecti accepimus. Idem volumen (116) continet Heroldi editionem ex codice Gemblacensi (2*) a Schottio, post etiam e Francofurtano (3), ut videtur, sed satis negligenter emendatam. Leodiensem (2**) Bethmannus noster accuratius descripsit, et quæ maximi momenti erant cum editis comparavit. Francofurtensem (3) V. cl. Bohmerus benevole Hannoveram transmisit, ita ut hoc libro ipse uti potuerim (117); sed rarius ejus habui rationem, alio quodam hujus collectionis volumine Annales S. Dyslhodi inde editurus, qui huc non pertinere videbantur. Quæ vero in Florentii Chronico ejusque continuatione (118) ad historiam Germanicam illustrandam faciunt, hoc loco addere placuit.

Dabam Kilæ Kal. Maii 1844.

G. WAITZ.

NOTÆ.

de celo, et reliqua. B. Per hoc quod dicitur in sexto die colligent daptum, ostenditur quod in dominico die primum manna datum est de celo, a dominico enim die sextus est sabbatum, panis ergo vivus dominico die quasi pluvia in vellus (i. pluvia in tellus) descendit; fol. 106; in marg. superiore : Pars quinta K. XXXIV. Innocentii pape K. LII. Ut si quis catholicum habuerit uxorem, et defuncta ea post baptismum acceperit alteram, clericus esse non poterit. Nuptiarum copula, quia Deimandato perficitur, non est peccatum, et ideo solvi inter peccata in baptismo non potest. Bigamus et nisi unius uxoris virginis vir secundum apostolum ad presbeteratum vel ad clericatum admitti non potest. In canone apostolorum K. XVII. in parte V. K. XXXII. Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus aut concubinam habuerit, non potest esse episcopus, non presbiter, nec diaconus, aut prorsus ex numero eorum qui ministerio sacro deseruiunt. Ibidem in marg. inferiore : Gregorius in vita sua sic : Si in sacro ordine constitutus femina te permixtione esse recolis maculatum, sacerdotis honore deposito ad ministrandum nullo modo presumas accedere, sciturus in animæ tuæ periculo ministrare et Deo nostro te sine dubio reddere rationem, si hujus sceleris conscius, in eo quo es

ordine, celans veritatem permanere volueris. Item Gregorius : Florentium diaconum æclesiæ Ravennatis, qui electus ab omnibus memoratur, si tactis sacrosanctis evangeliis, sicut nobis nuntiatum est, jusjurandum præbuit, etc.

(116) Ex Vossii libraria in Blondelli, postea in Burmanni venit bibliothecam, inde Francofurtum ad Viadrum, denique Vratislaviam. De quo egerunt Hausen, De antiquissimo codice chronici Mariani Scotti Gemblacensi exemplo ejus Schottiano ad edendum parato. Dessaviæ 1782, 4, et accuratius Stenzel; Arch. II, p. 105-111.

(117) Præterea Mariani codices nullos novi; Anglicos qui Florentium vel alios posterioris temporis chronographos continent, supra recensui. Galli qui hoc nomine inscribuntur, Robertum Antissiodorensem S. Mariani monachum continent; cf. Archiv. VII, p. 195. Huc etiam liber comitis Forbin. (Arch. I, p. 64) pertinere videtur.

(118) Usus sum editione Francofurtensi 1601, fol. Nova editio a Petri curata (*Materials for the history of Brit. I.*), quam unquam proditam esse jam visperandum est, a V. Cl. Lappenberg mecum communicata est, sed ultra a. 1066 non procedit.